

Transkribering av avsnitt 6 av podden Upp på bordet

Jesper Nietzsche:

Välkommen till ett nytt avsnitt av Upp på bordet, en podd från Jordbruksverket där vi pratar om frågor som rör svensk livsmedelsförsörjning. Idag är ämnet bevarandearbete. Vad är det för någonting? Och på vilket sätt kopplar frågor om bevarande av djur och växter till frågan om hur vi ska få mat på bordet i dag och i morgon?

Jag har två stycken gäster med mig i studion i Jönköping. Jag säger först varmt välkommen Jens Weibull!

Jens Weibull:

Tack så mycket!

Jesper:

Du står på vårt intranät som handläggare för odlad mångfald. Vad, vad innebär det? Och hur kopplar det till dagens ämne bevarandearbetet?

Jens:

Odlad mångfald är, kan man säga, biologisk mångfald men med inriktning på växter, då kan man säga. Ja, det stämmer. Jag hanterar frågor som rör jag jobbar ju på växtregelenheten så det handlar om lagstiftning kring växter och växtsorter, växtförädlingsrätt och sådana frågor. Men jag jobbar också väldigt mycket med globala frågor på FAO- nivå kan man väl säga. Så jag är, förutom att jag jobbar här så har jag specialuppdrag som så kallad nationell kontaktperson för frågor om det som heter växtgenetiska resurser eller odlad mångfald.

Jesper:

Ska vi hjälpa lyssnarna på traven också, du nämnde FAO, vad är det?

Jens:

Det är alltså FN:s livsmedels- och jordbruksorgan som ligger i Rom.

Jesper: Bra! Jag tänkte du ska få en lite rolig uppgift så här i början av programmet. Jag nämnde i introduktionen att vi ska prata om på vilket sätt bevarandefrågor hör ihop med frågan om livsmedelsförsörjning. Om du skulle på ett snärtigt och nästan sloganmässigt sätt förklara varför, är det viktigt att prata om bevarandefrågor när vi pratar om livsmedelsförsörjning

i dag och framöver?

Jens: Då ska jag säga så här. Utan växter så fanns inte vår civilisation. Räcker det?

Jesper:

Ja.

Jens:

Växterna är grunden för mänsklig civilisation och därför måste vi förvalta dem på bästa sätt.

Jesper:

Det var ett kort och bra svar. Jag tänker att det också kommer kunna utvecklas vidare i diskussionerna vi har här i rummet i dag. Men vi har också med oss Caroline. Caroline Johansson, som står som djurskyddshandläggare. Välkommen till podden!

Caroline Johansson:

Tack så mycket!

Jesper:

Ja, djur och bevarandefrågor. Vad är det du jobbar med där som har koppling till det vi ska diskutera idag?

Caroline:

Ja precis, vår enhet har ju, vi jobbar bland annat med våran frysta genbank som vi säkert kommer in på. Det vi har, vi bevarar fryst sperma. Sedan är det också vissa som Jens nämnde lite EU-arbete inom detta som vi hjälper till med.

Jesper:

Du har redan nämnt det som jag tänker är själva upptakten eller upprinnelsen till det samtal vi har idag. Tidigare i våras så fick jag ett mejl från en av dina kollegor. Ett ganska lyriskt mejl som handlade om att Jordbruksverket hade fått en donation. En donation bestående av drygt 1 miljon spermaprover från tjurar. Från 1950-talet fram till idag. Jag tyckte det var ett jättespännande mejl och samtidigt så var jag nästan ännu mer fascinerad över den lyriska tonen i mejlet. Kan du förklara för lyssnarna varför.

Caroline:

Varför man blir glad av detta?

Jesper:

Precis, varför blir man glad över 1,1 miljoner gamla tjurspermaprover?

Caroline:

Jo, det var Viking Genetics prover som vi har fått äran att ta över. För de flyttar ju till Danmark och kunde inte ta med sig dem. Så vi fick förfrågan och vi tackade ju gärna ja till detta. Och de har samlat ungefär från 240 000 tjurar sen 1950-talet och framåt till 2022 och det är ju en enorm resurs just för att det kan ju vara egenskaper som de här djuren har som man behöver ta igen längre fram. Korsas in, eller om det är någon ras som försvinner, att man kan ta upp gammalt material. Sen är det även, vi har ganska många doser av vissa tjurar så där kan man ju även arbeta med idag utan att det är katastrof av något slag. Men man kan använda det.

Jesper:

Men med tanke på ämnet för podden där vi pratar om just förutsättningarna för att kunna ha en god försörjning av livsmedel i Sverige och vilka utmaningar vi kan ställas inför när det gäller just frusen sperma, vad finns det för möjlig praktisk användning som skulle kunna komma samhället till godo längre fram?

Caroline:

Längre fram tänker du?

Jesper:

Ja, längre fram, beroende på vad som händer?

Caroline:

Ja, men vi har ju gammal. Det kan ju vara egenskaper hos vissa, särskilt vissa lantraser som de kan bättre, vara duktigare på anpassa om alla foder och sådant som man kan ta upp. Om vi säger mycket torka, som är högaktuellt nu, så kanske man vill ha en ras som inte är som våra produktionsraser som kräver mycket bra foder utan vi vill ha någon lite mindre som kan gå på fattigare beten till exempel. Då kan man använda genbanken och korsas in gammalt för att få mer.

Jesper:

Och det är ett bra exempel och en öppning för diskussionen som vi ska ta. Jag tänker också att tjurbanken, det frysta spermalagret är ett exempel. Jens, vi hördes ju bara någon vecka senare efter att tipset om tjurspermabanken kom. Då hade jag fått höra att du hade en roll när det gällde en fråga som kopplar till Ukraina och det pågående kriget i Ukraina. Vad var det för något som vi hördes om då?

Jens:

Jo, men alltså i Ukraina, Ukraina har en massa olika genbanker kan man säga. Och sen har de samlingar över hela landet för fruktträd och så. Men i Charkiv, alltså uppe i den nordöstra hörnet som utsattes för de mesta bombningarna i början av kriget, så låg då deras huvudsamling av frön i

frysboxar kan man säga. Och de utsattes för ganska hårt bombardemang. Och det satte igång en väldig aktivitet i ett europeiskt samarbetsnätverk som vi har. För vi tänkte, dels måste vi hjälpa våra kollegor. Vi har ju samarbetat med dem tidigare. Och vilket vi gjorde. Penningmässigt kan man väl säga. Men sen kopplade vi också in FN:s jordbruks- och livsmedelsorganisation FAO, på det hela. Så nu efter ett drygt år så har man alltså lyckats flytta hela den viktigaste delen av samlingen till de västra delarna av landet istället. Bort ifrån de mest akuta krigszonerna. Och Ukraina har faktiskt en av Europas allra största samlingar av frön av jordbruksväxter, både spannmålsväxter, köksväxter och så vidare. Så det har varit en otrolig lättnad alltså att man har kunnat flytta detta och säkra det på det viset. Samtidigt så har man då börjat ett arbete där man ska se över hela Ukrainas system för att bevara kulturväxter, men också skicka frön till Svalbard. Till det här globala säkerhetslagret som finns uppe på Svalbard så att man säkrar att det finns också på en extern plats.

Jesper:

Caroline var inne på när det gäller hur man kan använda tjursperma för att till exempel i perioder av torka eller andra vädermässiga förändringar. Man kan förändra egenskaper hos djur och göra dem mer göra dem bättre anpassade för ett nytt klimat. På växtsidan, Vad har vi för nytta av att spara gamla fröer? När kommer de till användning?

Jens:

Ja, det kan man ju fråga sig. Hela vår jordbruksutveckling har handlat om att förbättra växter och växtsorter. Och modern växtförädling kom ju inte igång egentligen förrän vid förra sekelskiftet och sedan har det skett en ständig förbättring eller förändring. Men det betyder ju inte att det gamla materialet är utdaterat, att det är föråldrat. Det finns ju fortfarande egenskaper, som vi kanske inte använde idag men precis som Caroline säger, det kan ju dyka upp situationer med klimatförändringar inte minst, eller med nya sjukdomar som dyker upp. Och då får vi gå tillbaka till det här gamla sortmaterialet och hämta egenskaper för att då använda i moderna sorter. Så det är vårt försäkringskapital kan man säga, för framtidens livsmedelsproduktion.

Jesper:

Så om jag förstår dig rätt, så har vi idag sjukdomar på växtsidan där gamla egenskaper hos växter skulle kunna vara effektiva att förädla?

Jens:

Ja absolut.

Jesper:

Kan du ge några exempel?

Jens:

Ja, om alla dessa, om vi tar sjukdomar så det är inget status kvå eller sker kan man säga. Mellan sjukdomar och med växtsorter så sker det en ständig dialog. Bygger man in en egenskap, en motståndskraft mot en viss sjukdom, ja då finns det naturligtvis då försöker sjukdomen att anpassa sig och så småningom så sker det en selektion där så att den kan angripa den här växten och det gör att man alltid har en beredskap och en anpassning för att möta nya varianter av samma sjukdom eller nya sjukdomar som kanske kommer söderifrån. I takt med att vi får ett förändrat klimat. Mildare vintrar, mer regn och så vidare. Så det finns absolut egenskaper där som vi kan komma att kunna ha nytta av i framtiden.

Jesper:

Jens pratar ju om sjukdomar på växtsidan. Djur blir ju emellanåt och det ser vi ju varje år när det finns smittoutbrott.

Caroline:

Det är också bra anledning att använda genbanken på djur också.

Jesper:

Jag gissar ändå att det finns de som kanske är tveksamma till värdet av att prata om bevarandearbete så starkt kopplat till just frågan om livsmedelsförsörjning.

Jesper:

Jens, vad tänker du kring det här? Är det viktigt det som det hålls på med när det gäller bevarandefrågor?

Jens:

Absolut, ja, jag kan ju förstå att folk som inte känner till det här med genbanker undrar vad man håller på med. Men jag vill verkligen understryka, det handlar inte om frimärkssamling.

Jesper:

Okej.

Jens:

Nej, det handlar inte om att man ska alla korten i alla de här, man samlade kort en gång i världen, när vi var barn, på filmisar och sånt. Nej, det här handlar om att bevara och hantera, förvalta genetiska resurser för framtida behov. Verkligen. Då behöver vi ha med allting faktiskt. Det är det så enkelt. Jag vet inte om Caroline har säkert också en ingång i detta med att det inte är en frimärkssamling.

Caroline:

Men det är väldigt viktigt att vi ska kunna ha egenskaper, nu svarar jag

mest för djur, men egenskaper för framtiden som vissa djur har, så och bevara det. För vi vet inte vad som händer i framtiden.

Jesper:

Framtiden är hyfsat lång också. När vi pratar om tjurbanken. Ni håller på att inventera den.

Caroline:

Ja, precis.

Jesper:

Vad är det ni gör där?

Caroline:

Ja, konkret vad vi gör. Det är en person som står där och lyfter på alla stråna och tittar vad som står och så kollar den hur många det är varje tjur och vissa strån kanske inte går att läsa. Så de får vi tyvärr kassera för att vi måste veta vad vi har i tjurbanken. Annars är det meningslöst.

Jesper:

Men varför är det viktigt att veta vad man har?

Caroline:

Vi behöver veta vad det, hur de ser ut. Kanske vad de har för exteriör, vad de har för egenskaper, vad det är för ras och så vidare.

Jens:

Ja men det är ju inte så himla konstigt egentligen.

Jesper:

För att?

Jens:

Men du kan ju inte bara lagra en massa, en massa saker utan att veta vad det är för någonting. Det är ju som om du skulle gå in på ett apotek och behöver välja ut en burk och så finns det inga etiketter på burkarna. Hur ska du då veta vad du vill ha? Vad du behöver?

Jesper:

Jag kanske chansar och tänker att det här är nog bra mot huvudvärk, tänker jag.

Jens:

Men det funkar ju inte. Man måste ju både på, när det gäller växter djur, så måste man ju ha kunskap om vad finns det i det här strået? Eller vad finns det i den där fröpåsen? Därför att dokumentationen är ju jätteviktig.

Jesper:

Vi ska fortsätta diskussionen om genbanker, bevarandearbetet, utmaningar på området. Men vi ska gå emellan med de som är ett litet favoritavsnitt i Upp på bordet, nämligen Sant, Falskt eller mittemellan. Jens pustar, men Caroline ser glad ut och jag tänker att Caroline därför får börja med att ta fram kuvertet där det står sant, falskt eller mittemellan. Det här är för våra lyssnare det är ett moment där vi i redaktionen har skrivit ett antal påståenden på lappar. Gästerna får läsa en lapp i taget högt in i mikrofonen och sedan svara på är det här påståendet sant eller falskt eller mittemellan? Och sen får ni självklart också gå in och kommentera och fylla på varandras påstående. Framför allt kanske med tanke på att vi nu pratar om både djur och växter. Men Caroline var så god.

Caroline:

Ja, lantras och kulturväxter funkar i småskaligt jordbruk, men går inte att använda i dagens moderna jordbruk. Ja, det gör de ju säkert, men det är ju lite vad man får ut på det tänker jag. Sant, falskt, mittemellan skulle svara med, Jo men de går väl använda, nu tänker jag mest djur då, de skulle väl gå att använda. Sen kanske de inte producerar lika högt. Så vad säger du om växterna?

Jens:

Jag skulle nog säga mittemellan, för det finns ju faktiskt odlare där ute som gärna vill odla äldre sorter. Sen har ju de här äldre kultursorterna om vi får kalla de det. De har ju sina egenskaper och så, men att de kanske är lite har lite oönskade egenskaper, de är vekare eller längre. Men det finns absolut ett intresse. Sedan kommer de aldrig någonsin att kunna konkurrera ut det moderna växtmaterialet. Det ska man vara helt klar på.

Jesper:

Bra, det var den första lappen, Jens får ta den andra lappen ska vi se vad som.

Jens:

Jag blundar här.

Jesper:

De är hopvikta så det spelar föga roll, men ändå.

Jens:

Det finns konkreta exempel på när genbanker har fått praktisk nytta för samhället. Sant, säger jag då. Vad säger du, Caroline?

Caroline:

Du var ju inne på det lite innan tänker jag, så det är väl sant. Ja, det var mer på växter kanske.

Jens:

Ja, på växtsidan finns det i alla fall konkreta samarbeten, både inom Sverige, men också inom Norden.

Jesper:

Och innan vi låter Caroline dra nästa lapp, kommer det bli vanligare att vi får se nytta av genbanker, växtsidan, djursidan?

Jens:

Om jag börjar, jag kan säga, vi bor ju i en del av världen som inte är så intressant kommersiellt sett. Är man ett stort växtförädling, multinationellt eller internationellt växtförädlingsföretag så är Sverige en liten marknad. Norden är en liten marknad. Och vi är ett långt land och vi vill ha jordbruk hela vägen upp i norra Sverige. Vi har ju förutsättning att odla i hela Sverige, så om vi vill ha ett växtmaterial som är anpassat för våra förhållanden så får vi göra en del jobb själva faktiskt. Inte minst då med offentliga pengar. Det är nog min uppfattning.

Jesper:

Nu tycker jag att Caroline får dra en lapp till här och se var vi hamnar frågemässigt nu.

Caroline:

Jättemånga lappar du har gjort.

Jesper:

Det är sånt jag roar mig med.

Caroline:

Oj den här var spännande! Handen på hjärtat, bevarande arbete är i grund och botten som veteranbilar, en evig hobby för kulturhistoriskt intresserade. Det är väl inte riktigt sant?

Jesper:

Varför är det inte sant Caroline?

Caroline: Ja du Jens, du var inne på detta innan. Du kan ju dra det här med frimärken och detta.

Jens:

Ja, nej, jag håller med dig Caroline. Nej, det här är inte en hobby för nördar inte, utan det här är en livsuppehållande verksamhet. Om jag ska ta till det faktiskt. Därför att det handlar inte om frimärkssamlare. Det handlar om att förvalta våra gemensamma resurser för de utmaningar som kommer. Det kan vi vara helt säkra på. Vi kommer att ställas inför nya utmaningar. Det kommer att dyka upp problem vi måste producera mer mat. Och då är det liksom bara att jobba på.

Jesper:

Sista lappen till Jens Weibull.

Jens:

Ja nu blir det spännande. Staten tar ett tillräckligt stort ansvar för bevarandearbetet.

Caroline:

Spännande lapp.

Jens:

Ja, det var en spännande lapp.

Jesper:

Med tanke på att staten sitter i rummet.

Jens:

Vad skulle jag säga, jo men alltså jag tror nog mittemellan skulle jag säga. Som du nämnde nyss så tror jag att staten kanske kunde tagit ett större ansvar för att bevarandearbetet på djursidan. På växtsidan har man absolut gjort det, men vi har tyvärr brist på penningresurser. Så är det.

Caroline:

Jag håller med.

Jens:

Och detta har Jordbruksverket faktiskt framhållit i flera år men inte fått gehör ännu.

Jesper:

Jag tänker här också att vi har ju pratat om, Jens har nämnt kulturväxter, lantraser. Om man ger några exempel så att lyssnarna hänger med kring vad det är vi pratar om när det gäller bevarandearbetet i praktiken. Caroline, lantraser, vad finns det för vad finns det för gamla svenska lantraser som vi aktivt vill bevara och varför?

Caroline:

Ja vi har ju några stycken, men jag kan ta några exempel.

Jesper:

Ja.

Caroline:

Vi har nötkreatur har vi Svensk Fjällras och Bohuskulla på får har vi gutefår och gris har vi linderödssvin. Är det viktigt och är det viktigt att vi har kvar de här gamla raserna? Ja det är det vi pratat om, att det går ju inte att veta vad som händer i framtiden. Så det är ju bra att ha kvar de här. Vi har ju produktionsraser i dag som producerar väldigt bra. Man kan behöva ta upp

någon gammal egenskap som de här har. Så det är viktigt att vi har kvar dem.

Jens:

Vi hade ju en landsbygdsminister för några år sedan som hette Eskil Erlandsson och han hade ju sitt älsklingsprojekt som var Matlandet Sverige. Och jag vill minnas jag tror att det var LRF möjligen som drev ett stort projekt där man prövade och bjöd in kockar och så. Och det har ju även vi gjort i vårt nationella program som heter Programmet för odlad mångfald, POM, där man till exempel använder rödkulla och någon, nu kommer jag inte ihåg riktigt vilken hönsras det var, men i alla fall där kockarna fick då provsmaka olika gamla lantraser till exempel, och fann att de här smakar ju så otroligt mycket bättre. Än, ett industridjur, om uttrycket tillåts och så även på växtsidan.

Jesper:

Ja nu får du nämna några goda kulturväxter. Ja, vad vi pratar om när vi pratar om kulturväxter.

Jens:

Jo, men alltså, frågar du, frågar du folk så känner de kanske till att det finns ett äpple som heter Ingrid Marie. Och kanske ett äpple som heter.

Jesper:

Cox Orange.

Jens:

Ja, och de vet ungefär att ja de smakar faktiskt lite olika. Men hur många därute vet att vi har i genbanken har vi över 50 olika svenska kålrotssorter som var och en har helt olika smak?

Jesper:

Hur? Nu får du nästan ge en målande beskrivning av från i spannet.

Jens:

I spannet från helt vitköttiga, söta, krispiga salladskålröttertill mörkt orangea, ganska beska, typiska rotmoskålrot.

Jesper:

Jag tyckte det lät som en rotmos. Och ute i handeln. Hur många kålrotssorter möts vi av där?

Jens:

På sin höjd en. Och i bästa fall är den svensk.

Jesper:

Det är en fråga som jag tänker jag tjuvar om. Har vi någon praktisk nytta av att vi har bevarat 50 olika kålrotssorter?

Jens:

Ja, det har vi av det faktum att de existerar nu. De är på väg ut i odling och, kan man säga privat är jag engagerad i något som heter Kålrotsakademin. Det kan ni klippa bort. Men vi gör smakprovningar med kockar och det finns ett oerhört stort intresse i restaurangvärlden bland kockar för smak och härlighet. Och det ger ju ett enormt mervärde, inte bara till växter utan även på djursidan som vi är helt underutnyttjade i det här landet. Åker man till Italien eller Frankrike så finns det helt andra kopplingar till det här. Det är mer lokalproducerat, det är den lokala variationen och det vi skulle kunna utveckla så mycket mer av detta.

Jesper:

När vi pratar om förutsättningarna för att kunna producera tillräckligt mycket mat i Sverige. Den robusta livsmedelsförsörjningen. På växtsidan, om vi börjar med den frågan om 50 olika kålrotssorter. Om vi får snabba klimatförändringar, om vi ställs inför katastrofer som vi inte har kunnat förutse. Spelar det då någon roll att vi har en mängd olika gamla kulturväxter på till exempel kålrötter, potatis, vad det nu kan handla om?

Jens:

Ja, det betyder ju helt enkelt att du plockade fram kortleken i bakfickan och sen så spelar du ut den mot de utmaningar som du har ställts inför och försöker hitta det bästa i det där för att kunna gå vidare. Och det är det vi säger Caroline och jag, så det är att ha att ha det här försäkringskapitalet så att säga. Att ta fram det vi måste förvalta det helt enkelt.

Jesper:

Jättetack Caroline Johansson för att du var med på Upp på bordet.

Caroline:

Det var roligt!

Jesper:

Det var kul att du ville vara med och prata om alla, nu satt jag och letade i minnet efter, säg din favoritlantras.

Caroline:

Oj, det vågar jag inte för då kanske någon blir arg på mig.

Jesper:

Något upprörande kan vi ha med här i alla fall.

Caroline:

Ja det är väl Lantrassvin.

Jesper:

Lantrassvin. Tack och Jens Weibull, stort tack för att du var med i Upp på bordet.

Jens:

Tack för att jag fick komma.

Jesper:

Du får ju också frågan nu, du har ju nämnt massa kålrötter om du väljer en gammal kulturväxt som du verkligen vill slå ett slag för, som är god och näringsriktig och klarar allt.

Jens:

Ja, vad ska man säga då? En gammal kålrot kanske, en gammal sort Östgöta II, det är en jättefin kålrot.

Jesper:

Östgöra II?

Jens:

Den heter så.

Jesper:

Hur smakar den?

Jens:

Det smakar riktig gammal hederlig svensk kålrot.

Jesper:

Passar den för rotmos?

Jens:

Jajamän!

Jesper:

Då får vi kanske också hoppas att man framöver kommer kunna hitta den i butik. Med det sagt så tackar vi från Upp på bordet redaktionen för oss och vi återkommer med ett nytt program på ett helt annat tema framöver. På återhörande!